

- V 65 ἐξαιρεῖ τὴν θείαν νόησιν τῶν ἐνταῦθα, μὴ νοεῖσθαι αὐτὰ ὑπὸ τοῦ θείου νοῦ τιθέμενος, ἅτε τὸ θεῖον καὶ τιμιώτατον καὶ ἑαυτὸν μόνον — ἐκεῖνος γὰρ τὸ πάντων θειότατον — καὶ οὐδὲν ἄλλο νοοῦντος, ἵνα μὴ εἰς χειρὸν μεταβάλλοι μηδὲ κινῶιτο. εἰ γὰρ μὴ νοεῖ, δῆλον ὡς οὐδὲ προνοεῖ. ἂ γὰρ ἄν τις μὴ γινώσκῃ, οὐδ' ἂν αὐτῶν φροντίζῃ. B
- 3 Τὴν γε μὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ προειρημένου διάνοιαν ὡς αὐτοῦ Ἀριστοτέλους ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθεῖσαν, ἐκείνην ἅτε δὴ Λατίνους οὐ γνώριμον, σαφῆ τοῖς αὐτοῦ ἐκείνου λόγοις ποιήσομεν. οὗτος γὰρ που προθέμενος περὶ προνοίας κατὰ Ἀριστοτέλην εἶπεν, πρῶτα μὲν περὶ τῆς ἀσωμάτου τε καὶ αὐλοῦ οὐσίας τε καὶ εἴδους τοῦ αἰεὶ τε νοοῦντος καὶ αἰεὶ ἐνεργείας καὶ ἑαυτὸν 10 αἰεὶ νοοῦντος, ὃν καὶ κυρίως νοῦν ἐνεργείας καὶ πρῶτιστον πάντων κατ' Ἀριστοτέλην ἐν τῷ προειρημένῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ βιβλίῳ φιλοσοφεῖ, εἶτα περὶ τοῦ θείου ὡς φησὶ καὶ κυκλοφορητικοῦ σώματος ἐμψύχου τε καὶ κατὰ ψυχὴν κινουμένου διαλαβῶν, ἐφέσει μὲν αὐτὸ κινεῖσθαι φησὶν, ἐφέσει δὲ σώματος μὲν οὐδενός. σῶμα γὰρ οὐδὲν αὐτοῦ τιμιώτερον οὐδὲ πρότερον, 15 ἀλλὰ τῆς πρώτης οὐσίας, αἰδίου τε καὶ ἀκινήτου, τῆς προειρημένης ἐφέσει τε οὐ τοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ τοῦ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ κατὰ δύναμιν. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ κίνησιν αὐτῷ ὁμοιοῦσθαι τῇ τε αἰδιότητι καὶ τῇ τῆς κινήσεως
- U 73^v ὁμοιότητι. στάσει γὰρ εἰκέναι πως τὴν περιφορὰν τὴν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὠσαύτως ἔχουσιν. ἦν μίαν τε καὶ ἀπλήν οὔσαν τὸ πρῶτον σῶμα κινεῖ- 20 ται. αἱ δὲ γε μετ' ἐκεῖνο ἑπτὰ σφαῖραι διττάς κινουῦνται κινήσεις, τὴν μὲν οἰκείαν ἐφέσει καὶ αὐτάς τινος οὐσίας ὁποίας καὶ ἢ πρὸ αὐτῶν, τὴν δ' ὑπὸ
- B 51 τῆς πρώτης περιφερόμεναι τὴν αὐτὴν ἐκείνην. τῆς δὲ διπλῆς ταύτης κινήσεως αἰτίαν εἶναι τὸ δεῖν μὲν εἶναι τι καὶ ἄλλα σῶμα παρὰ τὸ αἰδίου τε καὶ θεῖον ἐν γενέσει τε ὃν καὶ φθορᾷ. οὐχ οἷόν τε δὲ τὸ τοιοῦτον σῶμα 25 κατ' εἶδος αἰδίου μένειν, μὴ ταῖς ἐκείνων ποικίλαις κινήσεσι κυβερνώμενον.
- 4 Μέχρι μὲν οὖν τοῦδε τὴν κυρίως πρόνοιαν μὴ ἔχειν χώραν. τοῖς δὲ γενητοῖς καὶ φθαρτοῖς αὐτὴν ἐπιστᾶ μόνους. φησὶ γὰρ αὐταῖς λέξεσι· »τούτων
- V 65^v δὲ τοῦτον ἐχόντων τὸν τρόπον, εἰ μὲν τις βούλοιο λέγειν προνοεῖσθαι πᾶν τὸ διὰ τι καὶ παρὰ τινος ὁπωσοῦν τὸ μεταβάλλειν ἔχον καὶ τὸ κινεῖσθαι, 30 εἴη ἂν πᾶσα σωματικὴ οὐσία ἢ τ' αἰδίου καὶ ἢ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὑπὸ τῆς πρώτης οὐσίας τῆς αἰδίου τε καὶ ἀκινήτου καὶ ἀσωμάτου προνοουμένη.» καὶ ἐπίστησον, ὡς τῶν νοητῶν καὶ αὐλῶν εἰδῶν τε καὶ οὐσιῶν οὐδεμίαν ὅλως οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὸ μὴ κυρίως τῆς προνοίας σημαινόμενον βούλεται εἶναι. ἐπάγει δὲ λέγων· »εἰ δὲ τις ταῦτα μόνον προνοεῖσθαι λέγοι, ὧν χάριν 35 τὸ προνοεῖν αὐτῶν λεγόμενον ἐνεργεῖ τινος ἐνεργείας κινουμένου, μόνον ἂν εἴη κατ' Ἀριστοτέλην τὸ ὑπὸ σελήνην σῶμα προνοούμενον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἐνυλόν τε καὶ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, ἐπειδὴ τῆς τούτου χάριν τεταγμένης μεταβολῆς καὶ αἰδίου κατ' εἶδος διαμονῆς κεῖνται κινεῖσθαι τοῦ κυκλο-
- U 74 φορητικοῦ σώματος αἰεὶ μετὰ τὴν πρώτην τε καὶ ἀπλανῆ καλουμένην ἑπτὰ 40 σφαῖραι τὴν κίνησιν τὴν δευτέραν. διότι γὰρ ἔδει τοῖς γινομένοις καὶ φθειρο-

1 cf. Arist. Metaph. λ 9. 1074 b. | 26 cf. Alex. Aphr. Ἀπορίαι καὶ λύσεις I. 25 (ed. Bruns) II. 2, p. 39 - 41. | 35 Alex. Aphr. l. c. I. 25. p. 41, 8—15.

ma ac proinde se solam intellegat. Nam si aliud intellegeret, moveri pro-
fecto necesse esset in deteriusque mutari. Quodsi humana nequaquam
intellegit, ne providere quidem his posse dicendum est. Nemo enim ea
curare potest, quae ignorat.

5 Verum quid ex sententia Aristotelis Alexander dicere videatur, ex-
ponam, ut Latini homines, qui Graecos libros non legerint, intellegere possint
et iudicare. Hic cum de providentia iuxta opinionem Aristotelis scribere
statuisset, primum de incorporea immaterialique substantia et forma, quae
semper intellegit, considerat, quam proprie mentem agentem et omnium
10 primum auctore Aristotele vocat. Mox, cum de divino — sic enim
appellat — et volubili corpore atque animato et per animam mobili dis-
seruisset, appetitu quidem id moveri dicit, sed non appetitu corporis ali-
cuius. Nullum siquidem corpus aut prius caelo aut nobilius esse, sed pri-
mae, de qua dictum est, et sempiternae immobilisque substantiae nec vero,
15 ut quicquam ab ea accipiat, appetere, sed ut quam simillimum illi fiat.
Hoc autem esse, ut eadem motus aeternitate moveatur. Quicti enim quo-
dam modo similem esse caeli conversionem, quando per eadem eodemque
modo agitur semper. Qua una et simplici conversione primum ipsum
corpus moveri. Tum septem sphaeras illi subiectas duplici motu agitari,
20 altero suo, scilicet per appetitum, quo moventur appetentes quandam cer-
tam substantiam ut prima, altero alieno, videlicet quo a prima circum-
feruntur. Cuius duplicis motus causam esse, quod praeter divinum illud
atque aeternum corpus esse alterum oportet in generatione ac corruptione
positum, quod nisi vario superioris corporis motu regatur, aeternum sua
25 specie manere non possit.

Hactenus providentiae proprie dictae nullum esse locum fatetur, sed
rebus deinceps generabilibus et corruptibilibus tantummodo eam praeficit.
»Haec cum ita sint, inquit, si quis provideri dicit, quoties aliquid propter
aliquid et ab aliquo quocumque modo mutatur moveturque, sic porro omnis
30 substantia tam superior et aeterna quam inferior et generationi corruptioni-
que obnoxia a prima substantia providetur, quae sempiterna, immortalis,
incorporea est.« Hic nullam substantiam intellegibilem et immaterialem
provideri ne improprie quidem dicta providentia existimat. Post haec addit:
»At si quis ea solum provideri dicit, quorum gratia id, quod providere dicitur,
35 movetur et fungitur aliquibus operationibus suo motu, ita corpus lunae
subiectum unum ac solum sententia Aristotelis erit, cui provideatur. Hoc
autem est corpus materiale et generationi corruptionique expositum, quo-
niam mutationis eius ordinatae aeternaeque secundum speciem persevera-
tionis causa moveri motu secundo statuitur sphaeras septem, quae post
40 primam, quae firmamentum dicitur, dispositae sunt. Cum enim rebus,
quae generantur et corrumpuntur, varius motus deberetur, fieri non poterat,
ut eodem modo divinis corporibus constitutis simul et generationis et
corruptionis ordinatae causa iis rebus probaretur, quibus generatione

μένοις ποικίλης κινήσεως, οὐχ οἷόν τ' ἦν ὡσαύτως ἔχοντα πάντα τὰ θεῖα ὁμοῦ μὲν γενέσεως, ὁμοῦ δὲ φθορᾶς τεταγμένης αἴτια τοῖς τῆδε γίνεσθαι, δι' ἧς γενέσεις καὶ φθορὰς τοῦτον γινομένης τὸν τρόπον αἴδια καὶ ταῦτα κατ' εἶδος μένει, μενούσης τινὸς καὶ ἐν ἐκείνοις ποικίλης κινήσεως.»

- 5 Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς πρὸς τινὰ πυνθανόμενον, εἰ προηγουμένως καὶ 6
καθ' αὐτὸ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶν ἢ πρόνοια κατ' Ἀριστοτέλη, οὔτε κατὰ
συμβεβηκὸς εἶναι ἀποκρίνεται, εὖ γε τοῦτο λέγων, οὔτε καθ' αὐτό. καθ'
αὐτὸ μὲν γὰρ τις προνοεῖται τινὸς φησὶν, »ὅς ποιησάμενος σκοπὸν τὴν ὠφέ-
λειαν τοῦ προκειμένου ἐνεργεῖ τε καὶ πράττει ταύτης χάριν τὰ δι' ὧν οἴεται
τοῦ προκειμένου τεύξεσθαι σκοποῦ, τέλος ποιούμενος τῶν ἐνεργειῶν τὴν 10
τοῦ προκειμένου ὠφέλειαν.» τοῦτο δὲ μὴ προσήκειν τοῖς θεοῖς. τὸ γὰρ
B51^v τοιαύτην, φησί, λέγειν »τὴν ἐκ τῶν θείων πρόνοιαν τῶν ἐν γενέσει καὶ
φθορᾷ καὶ τοῖς θεοῖς διὰ τὴν τῶν θνητῶν σωτηρίαν οἴεσθαι τὰς οἰκειὰς
ἐνεργεῖν ἐνεργείας παντελῶς ἀλλότριον θεῶ. παραπλήσιον γὰρ τοῦτο τῶ
λέγοντι τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δεσπότας τῶν οἰκετῶν εἶναι χάριν, καὶ 15
τὰς οἰκειὰς ἐνεργείας ἐνεκα τῆς ἐκείνων σωτηρίας τε καὶ τάξεως ἐνεργεῖν.»
- 6 Ἄλλον δὲ τρόπον προνοίας ἀποδώσειν κατ' Ἀριστοτέλην ἐπαγγέλλεται,
V 66 ὃν οὐκ ἀπέδωκεν ἴσως. οὐ γὰρ πῶ αὐτῶ ἐνετύχομεν, πλὴν ὅσον ἐν τῶ
αὐτῶ κεφαλαίῳ ἄλλον τινὰ μεταξὺ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς καὶ τοῦ καθ' αὐτὸ
τρόπον εἶναι φησὶν, ὅταν τις ἄλλων εἴνεκά τινος ἐνεργῶν ἐπομένως καὶ 20
ἄλλον ὠφελούη, γινώσκων γε τοῦτο καὶ βουλόμενος δὲ ᾧ ἴσως ἀπονέμει
τὴν πρόνοιαν, οὐ πάνυ τοι ἀξίως τῆς θείας μεγαλονοίας καὶ εὐποιίας.
- U 74^v καὶ ἀλλαχοῦ δὲ σαφέστατα φησὶν· »εἰ ὁ κόσμος αἴδιος τῆ ἑαυτοῦ φύσει,
τὸ δὲ κόσμῳ εἶναι ἐστὶ τὸ ἐν τοιαῦδε τάξει εἶναι τινι, εἴη ἂν καὶ τὴν
τάξιν παρὰ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἔχων. εἰ δὲ τοῦτο, οὔτε πρὸς τὸ εἶναι 25
οὔτε πρὸς τὴν τάξιν, ἣν ἔχει, δέοιτ' ἂν τοῦ προνοήσοντος. ἀλλὰ μὴν πᾶν
τὸ προνοοῦν ἢ τοῦ εἶναι προνοούμενον προνοεῖται ἢ τοῦ εὖ εἶναι, ὧν
πρὸς μηδέτερον δεόμενος τοῦ προνοήσοντος ὁ κόσμος οὐδ' ἂν προνοοῖτο
ὄλως. ἢ πᾶς μὲν ὁ κόσμος οὐ δεῖται τινος προνοήσαντος οὔτε πρὸς τὸ
εἶναι οὔτε πρὸς τὸ εὖ εἶναι, ἢ δὲ γινομένη πρόνοια ἐν τῶ κόσμῳ γίνεται 30
μέρους μὲν τινος ἐν τῶ κόσμῳ προνοοῦντος, μέρους δὲ τινος προνοουμένου.
ὅσον μὲν γὰρ αὐτοῦ σῶμα ἀγέννητόν τε καὶ ἀφθαρτόν ἐστι καὶ αἰεὶ κατὰ
τὴν αὐτοῦ φύσιν τε καὶ ψυχὴν τεταγμένον καὶ τὴν αὐτοῦ κίνησιν κινούμενον
ἐφέσει μιμήσεως τοῦ πρώτου θεοῦ, τοῦτ' οὐδὲν δεῖται τοῦ προνοήσοντος,
ἐν τῇ οἰκειᾷ φύσει τὴν τε κατὰ τὸ εἶναι, τὴν τε κατὰ τὸ εὖ εἶναι τελειό- 35
τητα ἔχον. ὅσον δὲ αὐτοῦ γεννητόν τε καὶ φθαρτόν καὶ τῆς παρ' ἄλλου
βοηθείας δεόμενον πρὸς τε τὸ εἶναι καὶ πρὸς τὴν διὰ τῆς εὐτάκτου μετα-
βολῆς κατ' εἶδος αἰδιότητα, τοῦτ' ἐστὶ τὸ προνοούμενον ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ
μέρους τοῦ κόσμου κινήσεως εὐτάκτου καὶ ποιᾶς σχέσεως πρὸς αὐτοῦ

4 μενούσης] μὴ οὔσης *Brunns* | 11 προκειμένου] προνοούμενου *Brunns* | 12 καὶ φθορᾷ
καὶ] τε καὶ θνητῶν *Brunns* | 14 θεῶ] θεῶν *Brunns* | 27 <τὸ> προνοούμενον προνοεῖ *Brunns*

8 *Alex. Aphr. l. c. II. 21. p. 66, 22—25.* | 12 *Alex. Aphr. l. c. II. 21. p. 68, 20—24.*
23 *Alex. Aphr. l. c. II. 19. p. 63, 10—28.*

scilicet et corruptione ad hunc modum vicissim succedentibus aeterna haec secundum speciem manent, quandoquidem varius illis motus semper servatur.»

Idem alibi interrogatus, utrum praecipue et per se, an per accidens 5 secundum Aristotelis sententiam providentia sit: Neque per se, respondit, 5 neque per accidens. »Est enim per se providere, inquit, cum quispiam spectans commoditatem eius, cui prospicit, operatur et agit eius commoditatis gratia ea, quibus consecuturum se id, quod spectat, existimat finem sibi statuens actionum suarum commoditatem eius, cui dat operam.« Quod quidem diis non convenit. »Talem enim divinitus providentiam exhiben- 10 dam rebus generationi corruptionique obnoxiiis fateri deosque arbitrari actionibus fungi suis propter mortalium salutem a divina natura prorsus alienum est. Perinde enim hoc esset, ac si quis diceret liberos et dominos servorum suorum gratia esse et suis idcirco officiis fungi, ut servi incolumes fortunatique agere vitam possint.«

Atqui alium quoque modum providendi expositurum se secundum 15 Aristotelis opinionem pollicetur. Utrum id fecerit, nescio. Nullam enim aliam providendi rationem scriptam ab eo legimus, nisi quatenus hoc loco tetigit inter modum per accidens et per se esse alium modum, cum quispiam agens alterius gratiae sequatur, ut alteri prosit, idque ipse, qui agit, sciat 20 ac etiam velit. In hoc fortassis divinae providentiae rationem constituit, sed parum digne, quandoquidem tantum dei beneficium rei supervacuae adscribendum censet. Idem alibi perspicue negat eam, quam nos in praesentia quaerimus, providentiam. »Nam si mundus, inquit, natura sua aeternus est — mundi autem essentia non nisi certo ordine constat — sequi- 25 tur, ut ordinem etiam ipsum natura sua possideat. Quodsi ita est, non eget mundus vel ad suam essentiam vel ad eum, quem habet ordinem, altero, qui provideat. Adde quod omne, quod providet, vel ut sit aliquid, providet, vel ut bene sit. At mundus neque ut sit neque ut bene sit, indiget aliquo, qui provideat. Ergo a nemine dicendum est mundum 80 provideri. An ipse quidem mundus universus non eget altero, qui provideat, neque ut sit neque ut bene sit. Providentia autem, quae in ipso desideratur, proficiscitur a parte eiusdem mundi ad partem, ita ut pars provideat, pars provideatur. Pars enim eius corporea, quae ingenita et incorruptibilis est suaque natura animaque ordinata suumque motum exercens appetitu 85 imitandi primi dei, haec nihil alterius indiget, qui provideat, cum suapte natura perfecte et sit et bene sit. Pars autem, quae generabilis et corruptibilis est atque aliunde adiumento egens, ut et sit et aeterna secundum speciem sit per ordinatam apte mutationem, haec est, quae providetur a motu ordinato certoque divinae partis mundi respectu et regitur et gubernatur. Ita 40 enim pars mortalis ordinem, cuius particeps est, consequitur et quoad eius fieri potest, secundum speciem servat immortalitatem.«

Haec atque his multa similia Alexander ex sententia, ut ipse inquit, 7 Aristotelis de providentia tradit. In quibus quinque animadvertenda sunt:

κυβερνώμενον. ὑφ' ἧς ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται θνητόν τι ὄν, μετέχον τάξεως, B 52 παρ' ἐκείνης αὐτῆς τυγχάνον, φυλάσσει δι' αὐτῆς τὴν κατ' εἶδος ἀφθαρσίαν.»

7 Τοιαῦτα μὲν καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια περὶ προνοίας Ἀλέξανδρος κατὰ Ἀριστοτέλην, ὡς φησι, παραδίδωσι. ἐν οἷς πέντε τινὰ ἐπισημῆνασθαι ἄξιον. πρῶτον, ὡς τῶν μὲν νοητῶν καὶ αὐλῶν οὐδεμίαν ὄλωσ, οὐ ποιητικὴν, οὐ 5 παθητικὴν τίθεται πρόνοιαν. δεύτερον, ὡς τῶν ὄρωμένων τούτων οὐρχνὸν μὲν καὶ τὸν πάντῃ κόσμον, ὄν καὶ θεὸν οἴεται καὶ ἄττιον, ἀγέννητόν τε καὶ ἀφθαρτόν, μηδ' ὄπωσοῦν δεῖσθαι προνοίας, οὔτε κατὰ τὸ εἶναι οὔτε κατὰ τὸ εἶναι. τρίτον τούτοις ἐπόμενον, τὸν κόσμον ποιητικὴν αἰτίαν μὴ ἔχειν, εἴ γε μηδὲ πρὸς τὸ εἶναι τοῦ προνοήσοντος δέοιτο. τέταρτον, τῶν 10 γεννητῶν καὶ φθαρτῶν μόνων τὴν πρόνοιαν εἶναι. πέμπτον ἐπὶ πᾶσι, μηδὲ ταύτην προηγουμένως, μηδὲ κατ' αὐτὸ, ἀλλ' ἐπομένως γίνεσθαι καὶ ταῖς ἐπ' ἄλλῳ τέλει τῷ θεῷ γινομέναις ἐνεργείαις ἐπισθαι, οὐκ οὔσαν μέντοι ἀβούλητον αὐταῖς. ταῦτ' οὖν εἰ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ συνῶδα, ὡς ὁ χρηστός οὗτος μάτην διῖσχυρίζεται, ἀφίημι κρίνειν 15 τοῖς εὐσεβέσι τροφίμοις τῆς πίστεως.

8 Οἶά γε μὴν Πλάτων περὶ προνοίας πολλαχῆ τε ἄλλοθι καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων ἀξίως τῆς ἑαυτοῦ μεγαλονοίας καὶ σφόδρα τῇ εὐσεβείᾳ συνάδοντα λαμπρόν τε καὶ διάτορον οἷ τ' ἐκείνου αἰρεσιῶται πάντες φθέγγονται, τούτων δὴ νῦν ὡς ἐν βραχεῖ ἀκουστέον τὸν τελεώτερον περὶ αὐτῆς 20 λόγον ἔκ τε τῶν ἐκείνου παγκάλων ῥημάτων, ἔκ τε τῶν συγγεγραμμένων τοῖς περὶ αὐτὸν ληψομένοις. ἐπεὶ γὰρ τινες τῶν ἀνθρώπων θεοὺς μὲν εἶναι οἰόμενοι, ὄρωντες δὲ πολλοὺς ἀδίκους καὶ ἀσελγεῖς καὶ ἀνοσίους ἀνθρώπους, ἀληθείᾳ μὲν οὐ, δόξῃ δὲ εὐδαίμονας φαινομένους, ἄρχοντάς τε καὶ πλου- 25 τοῦντας καὶ ὑγιαίνοντας καὶ πρὸς τέλος γηραιούς ἐλθόντας, παῖδάς τε παι- δων ἐν τιμαῖς ταῖς μεγίσταις καταλιπόντας, τοὺς δ' ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀπὸ τούτων ἀνήκεστα πάσχοντας, μηδεμιᾶς ἐπομένης ὡς οἴονται ἐκδικήσεως, ταραττονταί τε καὶ ἀθυμοῦσι καὶ μάλιστα ἐν συμφοραῖς ἰδίαις γενόμενοι

U 75^v καὶ οἴονται καταφρονεῖν τοὺς θεοὺς καὶ ἀμελεῖν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμά- των. κἀντεῦθεν ἀπιστοῦσι τῇ προνοίᾳ τοσαύτην ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ὄρωντες 80

B 52^v ἀνωμαλίαν, ἧτις οὐκ ἂν συνέβαινε οὔσης προνοίας. τούτους οὖν μετα- πελθῶν καὶ παρηγορούμενος Πλάτων, πρῶτον τῶν ἤδη προειρημένων αὐτῷ ὑπομιμνήσκει, οἷς ἔδειξε τοὺς θεοὺς ἀγαθοὺς ὄντας ἀρετὴν πᾶσαν κεκτη- σθαι, ἀρετῆς τε μέρη σωφροσύνην, φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν εἶναι, τὰ δ' ἐν- 85 ἀντία κακίας, καὶ τὰ μὲν αἰσχρά, τὰ δὲ καλὰ, καὶ τῶν μὲν αἰσχροῶν ἡμῖν τι προσήκειν, τοῖς δὲ θεοῖς τῶν καλῶν μὲν πάντων, τῶν δ' αἰσχροῶν

V 67 οὐδενός.

9 Ὡν ὑποκειμένων τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀργίαν καὶ τρυφὴν κακίας εἶναι δείξας, τοῖς θεοῖς αὐτῶν οὐ μετεῖναι συμπεραίνει. καὶ ἐπεὶ ὁ μὴ τῶν ἰδίων προνοούμενος τούτοις μέρεσι τῆς κακίας ἐνεχόμενος ἀμελεῖ, οἷς γε 40 τούτων μὴ μέτεστιν, οὔτοι καὶ προνοοῖεν ἂν τῶν ἰδίων κτημάτων καὶ πάν-

1 [ὑφ'] ἧς *Bruns* | 2 παρ' ἐκείνων *Bruns*

18 cf. *Plat. Legg. X: 900 sqq.*

Primum, nullam omnino providentiam rerum intellegibilium et immateria-
 lium poni vel activam vel passivam. Secundum, caelum et universum hunc
 mundum, quem deum aeternum, ingenitum, incorruptibilem opinatur, nulla
 vel ut sit vel ut bene sit, providentia egere. Tertium, quod ex dictis
 5 sequi videtur, mundum nullam causam efficientem aliunde habere, siquidem
 neque ut sit, aliquo egere, qui provideat. Quartum, dumtaxat generabili-
 um et corruptibilium rerum, quo ad speciem earum pertinet, providentiam
 haberi. Quintum atque postremum, ne hanc quidem providentiam prae-
 cipue atque per se, sed consequenter atque per accidens fieri, quando
 10 operationem deorum ad alium sensum pertinentem haec consequitur, quam-
 quam non praeter eorum voluntatem. Haec utrum religioni nostrae et
 fidei Christianae consentanea sint, ut adversarius optaret, iudicent iam qui
 Aristotelis opinionem avide perceperunt. Quae enim Alexander tradit, non
 secus, quam si ab Aristotele acciperemus, iudicanda sunt, cum nemo om-
 15 nium sit, qui libros Aristotelis vel diligentius indagarit vel exquisitius ac
 certius exposuerit.

Plato vero quid de divina providentia cum aliis pluribus in locis tum 8
 duodecimo de Re publica libro scripserit, et quam digna sua sapientia et
 nostrae religioni convenientia illa sint, audite quaeso breviter a me nunc,
 20 latissime ab illo, si quando libebit libros eius in manus sumere atque per-
 legere. Fuerunt certe nonnulli, qui, etsi deum quidem esse confessi sunt,
 utrum tamen humanarum rerum curam habeat, visi sunt dubitare. Cuius
 rei causa est, quod homines plerumque vident impios, scelestos, facino-
 rosos fortunae benignitatem experiri et, ut ipsi putant, felices esse, vide-
 25 licet quia divitiis affluunt, imperia obtinent, recta valetudine fruuntur, ad
 ultimam senectutem perveniunt, liberos summis functos honoribus here-
 des sibi relinquunt, contra vero optimos atque sanctissimos viros inopes,
 afflictos, calamitosos, aegritudinibus debilitatos, acerbae atque immaturae
 morti propinquos, nullos sibi liberos vel abiectos eos atque ignobiles
 80 relinquere et, quod omnium gravissimum ac molestissimum est, vexari
 impune ab impiis tyrannis, dilacerari, excruciaci, opprimi. Haec itaque cer-
 nentes et saepenumero etiam experti dolent, perturbantur, anguntur, de-
 cidunt animis atque succumbunt, deumque nulla erga humanum genus cari-
 tate teneri existimant, nulla providentia mortalium rebus consulere, nullum
 85 virtuti meritum, nullam sceleri poenam statuere, ob eam causam nullam
 omnino esse providentiam rentur et omnia instabili quadam temeritate
 volutari. Hos igitur cum admonere erroris sui et ad meliorem frugem
 trahere vir sapientissimus vellet, primum ea, quae de deorum bonitate, de
 prudentia, de fortitudine, de temperantia, de omni genere virtutis, tum
 40 de vitiis etiam et rebus turpibus dicta ab eo fuerant, repetit.

Quibus ita positis, cum rerum turpium auctores interdum homines 9
 sunt, honestarum semper dii, negligentia, odio, desidia, voluptate, quae
 vitii partes sunt, vacare deos ostendit. Et quia, qui suis rebus non con-

- των ἄμα, μεγάλων τε καὶ σμικρῶν. εἰ γὰρ τις μὴ προνοεῖν αὐτοὺς φαίη, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἢ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι φαίη ἂν τοῦτο πάσχειν αὐτούς. ὧν ἑκάτερον διχῆ αὖ διαιρεῖται. εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἢ διὰ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων γίνεται τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ὑπερβαίνοντων ἢ διὰ σμικρότητα καὶ εὐτέλειαν ἀποφευγόντων τὴν αὐτοῦ πρόνοϊαν. εἰ δὲ διὰ τὸ καὶ δυναμένους μὴ βούλεσθαι, ἢ διὰ τρυφήν καὶ ῥαθυμίαν ἀμελοῦσιν ἢ αὖ διὰ σμικρότητα καὶ εὐτέλειαν καταφρονοῦσιν αὐτῶν. ἀλλ' ἐπεὶ τὸ θεῖον ὑπόκειται πολλοῖς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ ἀποδεδειγμένον, γνῶσιν τε ἔχον τὴν ἀκριβεστάτην καὶ δύναμιν τὴν ἰσχυροτάτην καὶ βούλησιν τὴν ἀγαθωτάτην πάντα τε ἀφ' ἑαυτοῦ παράγον, οὔτε ἀγνοεῖ ὅτι χρὴ τῶν 10 ὑπ' αὐτοῦ παραγομένων καὶ ἰδίων κτημάτων ἐπιμελεῖσθαι, οὔτε ἀδυνασίᾳ
- U 76 τοῦτο πάσχει ἢ ὡς μείζονων ὄντων καὶ τὴν θείαν ὑπερβαίνοντων δύναμιν. τί γὰρ παράγον τοῦ παραγόντος μείζον ἢ τιμιώτερον; πῶς δὲ ὁ τὸ μείζον ποιῶν ἀδυνατεῖ τὸ ἐλάττον; μείζον δὲ ἐστὶ τὸ παράγειν τοῦ προνοεῖν, καὶ 15 δυνάμεως τῆς τὸ μείζον ποιούσης ἐστὶ κατορθοῦν καὶ τὸ ἐλάττον. ἀλλ' οὐδ' ὡς διὰ σμικρότητα διαφευγόντων τὴν πρόνοϊαν ἀμελοῦσιν αὐτῶν. τί γὰρ τὴν θείαν διαφεύγει γνῶσιν; πῶς δὲ μικρὸν τὸ παραχθέν ὑπ' ἐκείνων; διὰ τί δὲ καὶ ὅλως παρήγετο, εἰ τοιαῦτά γε ἦν; ἀλλὰ μὴν ὡς οὐδὲ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἀμελοῦσιν αὐτῶν δῆλον. οὔτε γὰρ διὰ τρυφήν καὶ ῥαθυμίαν ἀμελοῦσι, »καθάπερ οἱ φαυλότατοι τῶν ἀνθρώπων λέγονται ποιεῖν, εἰδότες 20
- B 58 ἄλλα εἶναι βελτίω πράττειν ὧν δὴ πράττουσι, διὰ τινος ἥττας ἡδονῶν ἢ λυπῶν οὐ ποιεῖν,» οὔτε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἐμψύχου μετέχοντα φύσεως
- V 67 ἄνθρωπόν τε πάντων ζώων θεοσεβέστατον καὶ κτῆμα θεῶν σμικρὰ καὶ οἷα διὰ σμικρότητα καταφρονεῖσθαι.
- 10 Ἄλλὰ μὴν εἰ τοῦ παντός ἐπιμελεῖται ὁ θεός, ἀνάγκη καὶ τῶν μερῶν 25
- U 76 αὐτοῦ προνοεῖν, εἰ μέλλοι αὐτοῦ καλῶς ἔχειν τὸ πᾶν. οὐδὲ γὰρ ἰατρὸς ἢ κυβερνήτης ἢ στρατηγός ἢ οἰκονόμος ἢ αὖ τῶν τις πολιτικῶν, οἷς ἐπιτέτακται ὅλον τι θεραπεύειν βουλομένοις τε καὶ αὐτοῖς καὶ δυναμένοις, τῶν μὲν μεγάλων ἐπιμελούμενοι, τῶν δὲ σμικρῶν ἀμελοῦντες τὸ αὐτῶν ἔργον πράττοιεν ἂν. οὐδ' ἂν σχολίῃ αὐτοῖς τὸ σύμπαν καλῶς. τῶν γὰρ μερῶν 30 ἀμελουμένων ἀνάγκη χειρόνως τὸ ὅλον διατίθεσθαι. οὐ δὲ οὖν ἀξιωτέον ὅλως τὸν θεὸν θνητῶν δημιουργῶν εἶναι φαυλότερον, οἷ τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔργα, ὅσπερ ἂν ἀμείνους ὦσι, τοσοῦτῳ ἀκριβέστερα καὶ τελειότερα μιᾷ τέχνῃ σμικρὰ καὶ μεγάλα ἀπεργάζονται. μήτε μὴν οἷοιτό τις τὴν τοιαύτην πρόνοϊαν ἢ κατατείνειν περὶ τὰ δεύτερα τοὺς θεοὺς ἢ πραγματειώδη 35 καὶ ἐπίπονον αὐτοῖς τὸν βίον ποιεῖν πόρρω τῆς θνητῆς δυσχερείας ἰδρυμένοις. οὔτε γὰρ ζητοῦντες τὸ προσήκον ἢ λογισμοῖς ἀμφιβόλοις τὸ ἀγαθὸν ἐκάστου θηρεύοντες, ὅσπερ ἄνθρωποι ποιοῦσιν ἐν τῇ προνοίᾳ τῶν οἰκείων πραγμάτων, κυβερνῶσιν οἱ θεοὶ τὰ πάντα· ἀλλὰ πᾶσαν προειληφότες ἐν ἑαυτοῖς γνῶσιν τῶν ὄντων, ἅτε καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν αἷτιοι, ἐκυτούς τε νοοῦντες 40 καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἐπεστραμμένοι οὐτ' ἐπακολουθοῦντες ἀεὶ ταῖς ἀποτελέσμασι κάκείνων ἐκάστῳ παρόντες καὶ προσεδρεύοντες, ὅσπερ ἄνθρωποι ποιοῦσιν οὐδενὶ ἄλλῳ σχολάζειν δυνάμενοι· ἀλλ' ὅσπερ νομοθέτης ἐν πόλει, τί παιδῶν·

sulunt, hac parte vitii peccant, ideo qui vacare hoc vitio volunt, suis consulant, necesse est, et omnibus tam levioribus quam gravioribus rebus provideant. Nam si quis illos — loquar enim verbis Platonis — provide negat rebus humanis, certe ita evenire necesse est fateantur, vel
 5 quia nolunt vel quia nequeunt vel quia officium ignorant. Primumque bipartito distinguitur: aut enim ideo nolunt, quia voluptatibus et turpi otio dediti id neglegunt, aut ob vilem rerum atque abiectam conditionem aspernantur, quasi curam tantorum principum indignum sit ad regulam naturae descendere. Atqui divinam naturam cognoscere quaeque exquisitissime,
 10 posse validissime, velle optime et quaeque ex se producere latissime a Platone demonstratum est. Ergo dii nec ignorant officium esse suum, ut iis, quae produxerunt et quasi domum quandam atque familiam sibi constituerunt, provideant, neque non possunt. Nihil enim divinam superat facultatem, et qui produxerunt, quod maius est, iidem providere etiam
 15 possunt, quod est longe minus. Neque nolunt, siquidem non voluptate sive ignavia neglegunt quasi veterinosi quidam et ad nullius rei usum accommodati, nec rerum naturae parvitatem aspernantur, quippe homo summum inter omnia naturae animantia locum tenet et naturae suae nobilitate cuncta excellens mentis suae iudicio deum cognoscit et colit, quapropter
 20 merito curam, caritatem, gratiam consequi apud deum dignus est.

Tum si deus mundum universum tuetur et curat, partibus etiam 10 consulat, oportet. Ita enim natura comparatum est, ut bene esse universo non possit, nisi partes etiam sint recte dispositae. Non medicus, non gubernator navis, non dux exercitus, non pater familias, non rector moderatorque rei publicae, non quivis alius ratione consilioque aliquid agens
 25 graviora negotia administrat, leviora contemnit, sed tum demum suo quisque officio fungi arbitratur, cum singulis studio et diligentia, ut cuiusque ratio poscit, incumbit. Quodsi homines ne leviora quidem praeter-eunt, profecto nec deos existimandum est exigua quaeque ac minima ne-
 30 glegere. Neque vero animis laborant aut a beatissima, quam degant, vita declinare videntur, cum munere divinae providentiae funguntur. Nam difficultates, quae hominibus in administrandis rebus suis occurrunt et non mediocres saepe dubitationes afferunt, ita ut post longam diuturnamque cogitationem vix, quid commodius sit, statuere aliquando possint, in diis
 35 non sunt. Omnia apud eos facilia sunt, nulla illic dubitatio, nulla difficultas. Agunt semper, quae sciunt meliora esse, quippe omnium rerum cognitionem habent, quando et creatores omnium sunt et ipsi sese intellegunt

8 εἰ *scripsi* ἢ *coild.* [24 καταφρονεῖσθαι] Ὁ *add.* καίτοι καὶ εἰς μικρὸν τι ἀνθρώπου καὶ τὰ ἀνθρώπινα οἴοιτο, καὶ τὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ῥᾶω εἶναι ἀνάγκη ὁμολογῆσαι. αἱ γὰρ δυνάμεις ἐναντίως ἔχουσι ταῖς αἰσθήσεσι πρὸς ῥαστώνην καὶ χαλεπότητα. χαλεπώτερον μὲν γὰρ τις ὄρα, καὶ ἐπιμελεῖται τῶν σμικρῶν καὶ ὀλίγων ῥᾶον πᾶς ὁστισοῦν ἢ τῶν ἐναντίων. ὥστε ὅσα τινος σμικρότερα ὑποβοῶντο τὰ ἀνθρώπινα, τοσοῦτον καὶ ἄκων ῥᾶον αἰσθῆσθαι τὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Ὁ *in marg.* ἀφεῖται ταυτὶ.

20 Plat. Legg. X. 902 a.

U77 τις ἢ πάσχων τίνος τεύξεται, νόμοις ταξάμενος καὶ ἐπιστάτας γε τούτοις μέχρι καὶ τῶν σμικροτάτων ἐπιστήσας ἐν τῷ ἑαυτοῦ κατὰ τρόπον ἤθει μένει, οὕτω πολὺ πρότερον ὁ θεὸς ὁ τὸ πᾶν ὑποστήσας ἐμψύχους ἡμῶν οὐσας κατιδὼν τὰς πράξεις καὶ πολλὴν μὲν ἀρετὴν ἐν αὐταῖς οὐσαν, πολλὴν δὲ κακίαν, τὴν μὲν αἰεὶ ὠφελοῦσαν, τὴν δ' αὖ κακίαν αἰεὶ βλάπτουσαν ἐμη- 5 χανήσατο, ποῦ κείμενον ἕκαστον τῶν μερῶν νικῶσαν ἀρετὴν, ἠττωμένην δὲ κακίαν ἐν τῷ παντὶ παρέχοι, μάλιστ' ἂν καὶ ῥᾶστω καὶ ἄριστα, καὶ ποῖον

V68 τι γινόμενον αἰεὶ, ποῖαν ἔδραν δεῖ μεταλαμβάνον οἰκίζεσθαι καὶ ποῖας δίκης B58^v τυγχάνειν, τίνας τε τόπους μεταλλάττειν χείρονας ἢ βελτίονας, ποῖου δὲ τίνος τεύξεται. καὶ οἷου γενήσεται ἤθους, τούτου δὲ ταῖς βουλήσεσιν ἡμῶν ἐκχέσθαι 10 τὰς αἰτίας ἀπέλιπεν. οἷοι γὰρ ἂν βουλοίμεθα, τοιοῦτοι καὶ γινόμεθα, ἐφ' ἡμῖν ὄντος ἀρετὴν ἢ κακίαν ἐλέσθαι. ὅπη γὰρ ἂν τις ἐπιθυμῇ, καὶ ὁποῖός τις ὢν τυγχάνη τὴν ψυχὴν, ταύτη σχεδὸν ἕκαστοτε καὶ τοιοῦτος γίνεται ἅπας ἡμῶν ὡς τὸ πολὺ. οὐδὲ γὰρ ὡς γραμματεῖον ἄγραφον τὴν ψυχὴν εἶναι τίθεται Πλάτων — οὕτω γὰρ ἂν τις μᾶλλον αὐτῆς τὸ αὐτεξούσιον 15 ἀφαιροίη — ἀλλ' οἷαν ἤδη εὐθύς ἐκ πρώτης τῶν πραγμάτων ἐπιβολῆς τῇ ἰδίᾳ ἑαυτῆς ἐνεργητικῇ ἀρχῇ δύνασθαι, θατέρω ᾧ ἂν μᾶλλον βούλοιτο τῶν ἀντικειμένων μέρει προστεθῆναι, καὶ ἢ ἀρετὴν πρὸ κακίας ἢ κακίαν ἐλέσθαι πρὸ ἀρετῆς. »μεταβάλλει τε οὖν πάντα, ὅσα μέτοχά ἐστι ψυχῆς, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένα τὴν τῆς μεταβολῆς αἰτίαν. μεταβάλλοντα δὲ φέρεται 20 κατὰ τὴν τῆς εἰμαρμένης τάξιν καὶ νόμον» ἢ εἰς τόπον ἅγιον ὅλον μετα-

U77^v κομισθέντα διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ εἰς Ἄδην καὶ τοὺς κάτω τόπους ἐμπεσόντα διὰ κακίαν. καὶ »αὕτη ἐστὶ δίκη θεῶν, οἱ Ὀλυμπον ἔχουσιν, ᾧ παῖ καὶ νεανίσκε, ὁ δοκῶν ὑπὸ θεῶν ἀμελεῖσθαι.« ταύτην τὴν δίκην οὐδεὶς ποτ' ἂν οὐδαμῇ ἀποφεύξειτο, »οὐχ οὕτως ἢ σμικρὸς ὢν εἰς τὸ τῆς γῆς καταδύση 25 βάθος ἢ ὑψηλὸς γενόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπτῆση ὥστε καὶ διαδρᾶναι. τίσεις δ' αὐτῷ τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν εἴτ' ἐνθάδε μένων εἴτε καὶ ἐν Ἄδου πορευθεὶς εἴτε καὶ τούτων εἰς ἀγιώτερον ἔτι διακομισθεὶς τόπον.«

11 Ταῦτὸ ἀντικρυς τούτοις τοῖς ῥήμασι τῷ Δαυίδ λέγων ὁ Πλάτων·

»ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου 80 ποῦ φύγω;

ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην.« καὶ τὰ ἐξῆς. τί τις ἂν Ἕλληνας αὐτὸς ὢν συνωδότερον ἡμῖν φιδέγξαιτο; τί ὡς κατὰ γε τοὺς χρόνους ἐκείνους ταῖς ἡμετέραις δόξαις περὶ προνοίας οἰκειότερον ἂν ἐρρήθη; ἐπεὶ γὰρ ἐνιοὶ τῶν λεγομένων εἶναι σοφῶν θεοῦς μὲν τῶν ἰδίων 85 μόνον ἐπιμελεῖσθαι, φύσιν δὲ ἀνθρώπους καὶ τὰ ἀνθρώπεια πάντα κυβερνᾶν

V68^v τε καὶ ἄγειν ἐπέθεντο, οἷς καὶ τοὺς Περιπατητικοὺς συναριθμοῦσί τινες,

14/19 οὐδὲ γὰρ — ἀρετῆς B² in marg. V M Z in textu U om. | 19 οὖν B¹ in marg. V M Z in textu U om. | 176, 88—178, 4 τί τις ἂν — διαλύων B¹ in marg. V M Z in textu U om. | 87 ἐπέθεντο B¹ M ἐτίθεντο V

et ad se vertunt. Non exitum rerum spectant, non sedulo negotiis, ut nos facimus, incumbunt, donec finis sequatur. Sed ut auctor rei publicae constituendae conditis ac promulgatis legibus, quae quid cuique tribuendum sit iubent, et negotio omni magistratibus delegato quiescit, sic deus, qui
 5 hanc mundi compagem et genus hominum condidit, longe quidem dignius, cum omnem actionum nostrarum rationem animo proficisci et partim virtutibus, partim vitiis superare perspexisset, adhibuit curam, ubi et quomodo quaeque pars posita virtutem vitio superiorem facillime exhiberet, et qualis quaeque facta, quem locum reciperet, quam sedem, quam iuris actionem mere-
 10 retur. Morum autem officiorumque causa voluntatibus hominum dedit atque arbitrium instituit liberum, scilicet boni malive auctorem utcumque sponte elegerit. Non enim instar tabellae, in qua nihil sit scriptum, animam Plato constituit — siquidem hac ratione libertas arbitrii tolleretur — sed ita, ut a primo rerum obtuitu possit ipsa suo activo principio assentiri obiectis,
 16 et utri parti maluerit haerere, sicque in ea facultas sit eligendi, seu virtutem voluerit seu vitium. Immutantur igitur sua sponte, quae vim hanc animae possident, cum intra se causam habeant, quare mutantur, immutataque tendunt fatali ordine atque lege vel ad locum superum, honestum et felicem vel ad manes et loca infera, utcumque pro virtute aut vitio
 20 digni fuerint. Atque haec iustitia est deorum superiorum, quam nemo unquam vitare potest. Nec est quisquam vel humilitate sua ita humi defixus vel excellentia ita in caelum erectus, ut eam diffugere potens sit. Vos, qui deos humana curare minime putatis, sic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum, nullum inexploratum esse, quod sive hic
 25 manseritis sive profundissimas terrae cavernas subieritis sive aliud quodvis diffugium atque latibulum quaesieritis, haud quaquam latere poteritis divinum illum oculum, aeternum atque pervigilem nec poenas vobis iuste debitas evitare.

Haec Plato iisdem fere verbis, quibus David noster divinus propheta 11
 30 locutus est:

»Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?

Si ascendero in caelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.«
 Quid igitur ab ore hominis gentilis accipi posset ad nostram religionem accommodatius? Quid ea praesertim aetate dici potuisset praestantius at-
 35 que divinius? Nam cum ceteri deos immortales sua dumtaxat curare, res vero humanas vi quadam naturae regi gubernarique existiment, quod crimen etiam Peripateticis obiicitur, solus Plato non aliter fere, quam nostrae religionis doctores fecerint, loqui de providentia videtur. »Improborum, inquit, hominum commoda proborumque incommoda quo modo possunt
 40 opinionem providentiae iustam intemeratamque infringere, quando primum nulla res humana dici proprie bona aut nostra potest, nisi quae in nostra potestate constituta sit, tum singula ordinata sunt ad salutem pulchritudinemque universi? Ex quo fieri potest, ut pars vario modo faciat aut

ὁ Πλάτων οὐκ ἄλλως ἢ ὡς αὐτοὶ οἱ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας προστάται τε καὶ διδάσκαλοι μεγαλοφρονέστατα περὶ προνοίας θείας διελέξατο, αὐτὸς τε ἀποδεικνύς τὸ προκειμένον λόγοις ἀναντιρρήτοις τάς τε τῶν ἄλλως φρονούντων ἀντιθέσεις ἱκανῶς διαλύων. »οὐδὲ γὰρ ἢ τῶν πονηρῶν εὐπραγία, φησὶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν δυστυχία τὴν προνοίας κινεῖν δόξαν ἀξία, πρῶτον μὲν τῷ δ μὴ τὰγαθὰ εἶναι ἄλλα κυρίως, ἢ ἐν οἷς τὸ ἐφ' ἡμῖν ἔχει χώραν, ἔπειτα τῷ πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ ὅλου τῷ παντός ἐπιμελουμένῳ πάντα συντετάχθαι. ὦν καὶ τὸ μέρος εἰς δύναμιν ἕκαστον τὸ προσῆκον πάσχει καὶ ποιεῖ. τούτοις τε εἶναι ἄρχοντας προστεταγμένους ἕκαστοις ἐπὶ τὸ σμικρότατον ἀεὶ πάθης καὶ πράξεως. καὶ παντός μὲν ἕνεκα πάντα ἐργά- 10
 U78 ζεσθαι, μέρος μὴν ἕνεκα ὅλου καὶ οὐχ ὅλον μέρους ἕνεκα ἀπεργάζεσθαι. εἶναι δὲ καὶ τὸ ἡμῶν ἕκαστου μόριον καίπερ πάνσμικρον ὄν εἰς τὸ πᾶν ζυντεῖνον καὶ βλέπον ἀεὶ. ἡμᾶς δ' αὐτὸ τοῦτο λεληθῆναι καὶ μὴ εἰδέναι ὡς οὐχ ἡμῶν ἕνεκα ἐκεῖνο, ἐκεῖνου δ' ἕνεκα ἡμεῖς γιγνόμεθα, ἀγνοεῖν τε
 B54 ὅπῃ τὸ περὶ ἡμᾶς ἄριστον τῷ παντὶ ξυμβαίνει καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν δύναμιν 16 τὴν τῆς κοινῆς γενέσεως. ἐπὶ τούτοις καὶ τὰς προειρημένας δίκας τε καὶ ποινὰς ταῖς ἐλομέναις τὴν κακίαν ψυχαῖς καὶ τοὺς γε τοιούτους ἀναμένειν ἴσθι.« »οὐς κατιδὼν ἐκ σμικρῶν γεγονότας μεγάλους ἀνοσιουργήσαντας ἢ τοιοῦτόν τι πράξαντας οἶει ἐξ ἀθλίων εὐδαίμονας γεγονέναι, κᾶτα ὡς ἐν κατάπτροις αὐτῶν ταῖς πράξεσιν ἡγῆ καθεωρακέναι τὴν πάντων θεῶν ἀμέ- 20
 λειαν, οὐκ εἰδὼς αὐτῶν τὴν συντέλειαν, ὅπῃ ποτε τῷ παντὶ ξυμβάλλεται.»
 12 Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἕτερα τούτων πολλῶ πλείω Πλάτων τε καὶ οἱ περὶ αὐτόν, πάντα ὡς εἴρηται ἢ τί γε πλείω καὶ καιριώτερα τῇ καθολικῇ πίστει συνάδοντα. τῶν γὰρ Ἑλληνικῶν δοξῶν καὶ τῆς πολλῶν τῶν μὲν ἀμέσως, τῶν δ' ἐμμέσως προνοουμένων θεῶν θέσεως, ὃ καὶ τοῖς Περιπα- 25
 τητικοῖς ἂν εἴη κοινὸν ἔγκλημα, περιηρημένης, αὐτοὺς ἂν δόξειας τοὺς τῆς εὐσεβείας ἡμῖν καθηγητὰς δημηγοροῦντας ἀκούειν, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν
 U78ν πρόνοιαν ἀνυμνοῦντας. ἔπειτα ὁ βάσκανος οὗτος τῶν Περιπατητικῶν μὲν
 V69 ὡς πρόνοιαν τιθεμένων καὶ ἐπαινέτης καὶ μαθητῆς εἶναι βούλεται δηλαδή, Πλάτωνα δὲ ὡς ἀρνούμενον πρόνοιαν βλασφημεῖ καὶ τῶν Πλατωνικῶν ὡς 80
 ἐν ὄνειδει προφερόντων Ἀριστοτέλει τὸ ἀπρονόητον. οἱ μὲν Περιπατητικοὶ ἀναγκάζονται οὐ Πλάτωνι οὐ μὲν οὖν τοῦτο τὸ ἔγκλημα περιθεῖναι, ἀλλ' Ἀριστοτέλους ὑπεραπολογούμενοι καὶ αὐτόν πῃ τίθεσθαι πρόνοιαν δεικνύναι. »πειράσομαι, γὰρ φησὶν Ἀλέξανδρος, δεῖξαι τοὺς τὰ μὲν Πλάτωνος ὑπισχνου- μένους, σφόδρα δὲ ἑαυτοὺς πεπεικότας μηδὲν Ἀριστοτέλει περὶ προνοίας 85
 εἰρηκέναι, μηδὲν λέγειν μετ' ἐπιστάσις«. οὗτος δ' ὡς πάντων δηλαδὴ τῶν ἄλλων σοφώτερος Πλάτωνα διίσχυρίζεται μηδαμῆ τιθέμενον πρόνοιαν.

4 οὐδὲ γὰρ V M] B² *supra rasura* U om. | φησὶν B² *supra rasura* U om. | 28/24 πάντα — συνάδοντα B² *in marg.* V M Z *in textu*, *quo loco* B τί εὐσεβέστερον; τί τῇ καθολικῇ πίστει συνωδότερον ἢ ζητήσιεν ἢ εὐροι ἂν; U ὦν τί τις μεγαλοφρονότερον, τί εὐσεβ.

patiatur, quoties id pro totius commodo fit, cuius cura apud deum praecipua est. Partibus autem singulis singuli rectores et quasi tutores delegati sunt, qui omnia ad unum finem dirigant, hoc est salutem universi. Ita enim partibus quoque simul cum toto consulitur, nec iactura huius aut illius particulae facere potest, ne partibus bene sit, cum toti optime cedat. Finis tamen, ut dictum est, salus est et conservatio totius, et pars, quaeque quantacumque est, eo spectat, ut servetur universum. Si quis ergo fortunae adversitatem conqueritur, meminerit se non sibi solum natum esse, sed rerum universitati, immo potius illi quam sibi, naturaque ita comparatum esse, ut quae nobis incommoda accidunt, haec universo commoda sint, quod ortus nostri praecipuam sibi partem merito vindicat. Itaque aequo ac tranquillo animo sua incommoda ferat, ne cum deo pugnare more illorum gigantum videatur. Commoda autem improborum hominum non magis praesenti solatio quam futuro dolori ascribenda sunt. Quae enim vel fortunae facilitate vel aliqua industria possidere, miserabili saepe exitu amittunt nec diffugiunt poenas illas, quas divina providentia comites et quasi satellites quosdam atque lictores secum habens omnia perlustrat. Patitur quidem saepenumero divina providentia plura improborum hominum commoda. Sic enim agi necesse est, ne, quod universo sancitum a deo atque decretum est, irritum fiat et quasi improbetur, quod optime constitutum fuit. Sed rependitur tandem fatali necessitate primum bonum ultimo malo, et quo plenius bonum praecessit, eo graviore supplicio compensatur. Nihil igitur a deo negligitur, nihil fortunae temeritati relinquitur, sed omnia divina providentia gubernantur.»

Haec sunt, quae Plato de providentia disseruit. Adversarius vero tantum virum maledictis incessere non erubescit, quasi providentiam negarit, et Aristotelem ita laudare, quasi non secus de ea senserit quam nostra religio. Atqui Platonici illud imprimis Aristoteli obiicere consueverunt, quod male de providentia iudicaverit, qua in re, dum Aristotelem tueri Peripatetici volunt, non audent dicere Platonem providentiam negasse — quis enim in re tam aperta mentiri ausit? — sed Aristotelem modo quodam posuisse providentiam conantur ostendere. Quippe Alexander, Peripateticorum facile post Aristotelem princeps, ita loquitur: »Conabor ostendere eos, qui Platonis disciplinam sequuntur sibi que persuasum habent nihil ab Aristotele de providentia dici, parum explore de hoc philosopho iudicare.« Et nihilominus obiurgator noster, quasi omnibus doctior sit, Platonem nec dixisse quicquam de providentia nec eam probasse contendit et clamat.

etc. — B | 27 ὡς εἴρηται B⁷ V M Z | 86 δ' ὡς B V M δ U | δηλαδή B V M] om. U | 87 σοφώτερος] U *add.* ὡς περ τις πλαστός αὐθήμερόν τε καὶ αὐτόματον ἀναφανείς

4 cf. Plat. Legg. X. 903 a b. | 18 Plat. Legg. X. 905 b. | 84 Alex. Aphr. Ἀπορίαι καὶ λύσεις II. 21 (*ed. Bruns*) II. 2, p. 70, 33—71, 2.